lede'ye nisbet edilmesi onun kölesi olması sebebiyledir (bk. EBÛ BEKRE). Basra'nın kuruluşu sırasında kabilesiyle beraber gelip şehre yerleşen İbn Ebû Bekre'nin ailesi burada oluşan zengin çiftlik sahipleri zümresi içinde yer almıştır. İbn Ebû Bekre'nin Basra'da 10.000 dinar harcayarak yaptırdığı ev Abbâsî Halifesi Mehdî-Billâh devrine kadar ayakta kalmış, bu dönemde câmi-i kebîri genişletmek için istimlâk edilerek yıkılmıştır (Belâzürî, *Fütûh*, s. 503). İbn Ebû Bekre'nin Muâviye b. Ebû Süfyân tarafından Basra kadılığına tayin edildiği dikkate alınırsa iyi bir tahsil gördüğü veya babasının anne bir kardeşi olan amcası Ziyâd b. Ebîh'in bu tayinde etkili olduğu söylenebilir. Onun tahsili konusunda bilinen tek husus kıraat dersi aldığı, fakat Kur'ân-ı Kerîm'i makamla okuma hevesinden dolayı "lahn"a düştüğüdür.

Ziyâd b. Ebîh Irak valisi olunca İbn Ebû Bekre'yi Fars'a gönderip oradaki âteşkedeleri ele geçirmesini istedi; o da birkaç ay içerisinde bu görevi başarıyla yerine getirdi. Daha sonra 50 (670) yılında Muâviye tarafından Basra kadılığına tayin edildi ve onun yakın adamları arasında yer aldı. Ertesi yıl Rebî' b. Ziyâd el-Hârisî'yi azleden Ziyâd b. Ebîh'in emriyle Sîstan (Sicistan) valiliğine getirildi ve Ziyâd'ın ölümüne kadar iki yıl bu görevini sürdürdü. Valiliği sırasında Sîstan'daki Zerdüştîler'e karşı sert tedbirler aldı; Arap kaynaklarının Rutbîl veya Zunbîl şeklinde kaydettikleri Türk hükümdarının topraklarına (Kâbilistan, Zâbulistan) akınlar düzenledi. Bunun üzerine Rutbîl elçi gönderip 1.200.000 dirhem ödeme taahhüdüyle barış istedi. İbn Ebû Bekre bu teklifi 200.000 dirhemini bağışlamak suretiyle kabul etti ve durumu Ziyâd b. Ebîh'e bildirdi; Ziyâd da antlaşmayı onayladı (*a.g.e.*, s. 576-577).

İbn Ebû Bekre, Halife Abdülmelik b. Mervân tarafından Abdullah b. Zübeyr'in kardeşi ve Basra Valisi Mus'ab b. Zübeyr'in üzerine gönderilen Hâlid b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd'in idaresindeki orduda birlik kumandanı olarak görev aldı. Basra yakınlarındaki Cufra'da (Cufratü Nâfi') günlerce devam eden savaş Hâlid'in yenilgisiyle sonuçlandı (71/690) ve o günden sonra burası Cufratü Hâlid, mağlûp Emevî kuvvetleri Cufriyye, Hâlid ile diğer kumandanlar İbn Ebû Bekre, Humrân b. Ebân ve Mugîre b. Mühelleb de Cufrî lakabıyla anıldılar (Taberî, VI, 152-153). İbn Ebû Bekre, aynı yıl Mus'ab b. Zübeyr ile yapılan ve onun ölümüyle sonuçlanan savaşta da önemli rol oynadı ve arkasından Basra valiliğine getirilen Hâlid b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd'e vekâleten bir süre Basra'yı idare etmekle görevlendirildi.

78 (697) yılında İbn Ebû Bekre'yi Sîstan valiliğine tayin eden Irak genel valisi Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî, ona son zamanlarda taahhüdünü yerine getirmeyen Türk Hükümdarı Rutbîl'i yakalayıp öldürmesini, ülkesini tahrip etmesini ve ailesini de esir almasını emretti. Hemen harekete geçen İbn Ebû Bekre pek çok ganimet aldıktan sonra geri çekilen Rutbîl'i takip ederek ülkenin içlerine kadar ilerledi ve böylece Türkler'in arkadan çevirme oyununa geldi; bir anda ordusuyla birlikte tamamen yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Ancak pek çok askerini kaybettikten sonra 500.000 veya 700.000 dirhem ödemek ve üç oğlu ile bazı kumandanlarını rehin bırakmak suretiyle canını ve askerlerinin geri kalanını kurtarabildi (79/698). O tarihten sonra verdiği ağır kay
dan "ceyşü'l-fen
yenilgiye çok üz
Haccâc b. Yûsu
Mervân'a bir m
kendilerini deva
ke olduğunu ve
büyümeden bir
rektiğini bildirip
bir ordu göndermesini istedi. Kaynaklar, 80 (699) yılında mevcudu 40.000'i aşkın bir ordunun Abdurrahman b. Muhammed b. Eş'as kumandasında Türkler'i yendiğini bildirmektedir.

Halife Abdülmelik b. Mervân, savaş meydanlarındaki kahramanlık ve cesaretiyle tanınan İbn Ebû Bekre'den Habeş asıllı olması sebebiyle "el-edgam seyyidü ehli'l-Meşrık" (Şarklılar'ın efendisi siyahî) diye söz ederdi. Kaynaklarda, İbn Ebû Bekre'nin komşusu saydığı 160 aileye devamlı yardımda bulunduğu ve her bayram 100 köle âzat ettiği bildirilmekte, cömertliğinden dolayı kendisine "ecvedü'l-Arab" denildiği, hatta bu hususta ünlü Hâtim et-Tâî'yi dahi geçtiğini ihsas için Ebû Hâtim künyesiyle anıldığı belirtilmektedir. 79 (698) yılında Türkler'in karşısında uğradığı ağır mağlûbiyetin üzüntüsünden veya kulağındaki bir rahatsızlıktan dolayı Büst'te vefat etmiştir; 80 (699) yılında ölmüş olması da muhtemeldir. Hastalığı sırasında oğlu Ebû Berdea'yı yerine vekil bıraktığı, Basralı şair İbn Müferriğ el-Himyerî'yi Sîstan'a çağırarak kendisini öven kasideler yazdırdığı, babası Ebû Bekre, Hz. Ali, İbn Sîrîn, Saîd b. Cümhân ve başkalarından hadis rivayet ettiği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Ṭabaḳāt*, VII, 190; Halîfe b. Hayyât, *et-Ṭabaḳāt* (Zekkâr), I, 483-484; İbn Kuteybe, *el-Maʿârif* (Ukkâşe), s. 533; Belâzürî, *Ensâb*, I, 494-505; a.mlf., *Fütûh* (Fayda), s. 503, 509, 524-527, 576-577, 579-580; Taberî, *Târîḫ* (Ebü'l-Fazl), V, 332; VI, 152-154, 165, 320-323; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 351; İbn Hayyân, *Ṭabaḳātü'l-muḥaddiṣîn bi-İṣbahân* (nşr. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî), Beyrut 1407/1987, I, 339-340; Yâkūt, *Muʿcemü'l-büldân* (Cündî), II, 171; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (trc. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 1986, IV, 278-279, 403-410; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâ'*, IV, 138; İbn Kesîr, *el-Bidâye* (nşr. Ahmed Ebû Mülhim v.dğr.), Beyrut 1407/1987, VIII, 318-320; IX, 29-33; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret Işıltan), Ankara 1963, s. 57; Clifford Edmund Bosworth, "Ubaidallāh b. Abi Bakra and the Army of Destruction in Zabulistan (79/698)", *Isl.*, XL (1973), s. 268-383; *el-Ḳāmûsü'l-İslâmî*, I, 344; Muhammed Âsaf Fikret, "İbn Ebî Bekre", *DMBİ*, II, 429-430.

NADİR ÖZKUYUMCU

ABDULLAH b. SA'D b. EBÛ CEMRE

عبد الله بن سعد بن أبي جمرة

bk. İBN EBÛ CEMRE, Abdullah b. Sa'd

Ṣaḥîḥ-i Buḫârî muhtasarı ve bu muhtasara yazdığı şerhle tanınan Endülüslü âlim.

İBN EBÛ CEMRE, Abdullah b. Sa'd

(ابن أبي جمرة ، عبد الله بن سعد)

Ebû Muhammed Abdullāh b. Sa'd b. Ebî Cemre el-Ezdî
(ö. 699/1300 [?])

Ṣaḥîḥ-i Buḫârî muhtasarı ve bu muhtasara yazdığı şerhle tanınan Endülüslü âlim.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Mâlikî mezhebine mensup bir tarihçi, müfessir, kıraat âlimi ve muhaddis olduğu kaydedilmekte, doğru bildiğini açıkça söylemekten çekinmemesiyle tanınmaktadır. Kendisine bazı kerâmetler isnat edilmiştir. Vefat tarihi çeşitli kaynaklarda 525 (1131), 675 (1276) ve 695 (1296) olarak zikredilmişse de genel kanaat 699'da (1300) Kahire'de öldüğü şeklindedir.

Eserleri. 1. *Cemʿu'n-nihâye* fî bed'i'l-ḫayri ve'l-ġâye (Muḫtaṣaru İbn Ebî Cemre)*. Müellif, *Ṣaḥîḥ-i Buḫârî*'den kolayca

ezberlenebilecek 300 hadisin senedlerini hazfetmek suretiyle meydana getirdiği bu eserini *Behcetü'n-nüfûs ve teḥallîhâ bi-maʿrifeti mâ lehâ ve mâ ʿaleyhâ* adıyla şerhetmiş olup eser ve şerhi İskenderiye (1864), Kahire (1286, taşbaskı 1302, 1321, 1327, 1349) ve Bulak'ta (1314) basılmış; daha sonra İsmâil es-Sâvî, Abdülkādir et-Tûnisî ve Abdüssamed el-Hüseynî tarafından dört cilt halinde yine Kahire'de (1348, 1355) yayımlanmıştır. Uchûrî ve diğer bazı âlimler eser üzerine şerh yazmışlardır. **2.** *el-Merâʾîʾl-ḥisân*. İbn Ebû Cemre, *Behcetü'n-nüfûs*'u yazdığı dönemde rüyasında sık sık Resûl-i Ekrem'i gördüğünü ve eser üzerinde görüştüğünü, rüyalarından yetmişini bu eserinde bir araya getirdiğini söylemektedir. Eser, *Behcetü'n-nüfûs*'un çeşitli baskılarının sonunda yayımlanmıştır (Kahire 1355, Beyrut 1972, 1979). **3.** *Şerḥu ḥadîs̱i ʿUbâde b. eṣ-Ṣâmit*. Biatla ilgili bir risâle olup *Cemʿu'n-nihâye*'de bulunan bir hadisin (Buhârî, "Îmân", 10) müstakil şerhinden ibarettir.

İbn Ebû Cemre *Cemʿu'n-nihâye*'de bulunan ifk ve isrâ hadislerini de şerhetmiş, İbnü'l-Kıftî'nin *Târîḫu'l-ḥükemâ*'ını *Kitâb fî ṭabaḳāti'l-ḥükemâ*ʾ adıyla ihtisar etmiştir. Onun ayrıca bir tefsir yazdığı kaydedilmektedir (*Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 436; II, 1097).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 346; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylü'l-ibtihâc*, Trablus 1410/1989, s. 216; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 436-437, 551, 599; II, 1040, 1097, 1989; Brockelmann, *GAL*, I, 458-459; *Suppl.*, I, 635; Serkîs, *Muʿcem*, I, 27-28; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn*, VI, 57; Sezgin, *GAS*, I, 126-127; Ziriklî, *el-Aʿlâm* (Fethullah), IV, 89; Cezzâr, *Medâḫilü'l-müʾellifîn*, s. 300-301; Sâlihiyye, *el-Muʿcemü'ş-şâmil*, II, 73-75.

ALİ YARDIM

İBN EBÛ CEMRE, Ebû Bekir
(أبو بكر ابن ابى جمرة)

Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Abdilmelik el-Mürsî el-Endelüsî (ö. 599/1202)

Mâlikî fakihi, kadı.

5 Rebîülâhir 518'de (22 Mayıs 1124) Mürsiye'de (Murcia) doğdu. İslâm ilimlerine dair ilk tahsilini Ebû Amr ed-Dânî'nin icâzet verdiği son öğrencilerinden biri olan (Zehebî, *Maʿrifetü'l-ḳurrâ*ʾ, III, 1116) babasından yaptı; ondan İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa*ʾını ve görüşlerinin derlendiği *el-Müdevvene* ile Dânî'nin kırâat-i seb'a konusundaki *et-Teysîr* adlı eserini okudu.

İbn Ebû Cemre'nin *Cemʿu'n-nihâye* adlı eserine Uchûrî tarafından yapılan şerhin ilk iki sayfası (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 352)

Kadı Ebü'l-Kāsım Muhammed b. Hişâm, Ebû Muhammed er-Ruşâtî, İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed b. Ebû Ca'fer el-Huşenî, dönemin devlet başkanı olan Ebû Bahr Süfyân b. Âs, Ebü'l-Velîd İbn Rüşd el-Hafîd, Ebü'l-Hasan Şüreyh b. Muhammed, Ebü'l-Fazl İbn İyâz, Ebû Abdullah el-Mâzerî, Ebû Tâhir es-Silefî gibi âlimlerden hadis, fıkıh, kıraat ve tefsir dersleri aldı. İbnü'l-Ebbâr onun icâzet aldığı yirmiden fazla âlimin ismini zikreder. Kısa zamanda kendini yetiştiren İbn Ebû Cemre, 9 Zilhicce 539 (2 Haziran 1145) tarihinde Emîr İbn Ebû Ca'fer tarafından babasının yerine Şûra Meclisi üyeliğine tayin edildi. Hayatı konusunda temel kaynak niteliğindeki İbnü'l-Ebbâr'ın *et-Tekmile*'sinde bu tayin kararının metni mevcuttur (I, 277). Buna göre halife, fetva veya kazâ hususunda herhangi bir mesele görüşülürken bilgisi, ciddiyeti ve fazileti sebebiyle İbn Ebû Cemre'nin görüşüne de başvurulmasını istemektedir. Daha sonra gelen Emîr Muhammed b. Sa'd da onu bu görevde bıraktı. Bunun dışında Mürsiye, Belensiye (Valencia), Şâtıbe (Jativa) ve Ûryûle'de de (Drihuela) kadılık yapan İbn Ebû Cemre birçok talebe yetiştirdi. Bunlardan Ebû Muhammed İbn Havtullah İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa*ʾını, Muhyiddin İbnü'l-Arabî de *et-Teysîr*'i kendisinden okudu. Ebû Ömer İbn Ât, Ebû Ali İbn Zülâl, Ebû Bekir İbn Vaddâh, Ebü'l-Abbas el-Azefî ve Ebû Bekir İbn Muhriz gibi âlimler de öğrencileri arasında sayılır. İbn Ebû Cemre, Mürsiye kadılığı görevinde iken 30 Muharrem 599 (19 Ekim 1202) tarihinde vefat etti.

Kaynaklarda re'y fıkhını ve Mâlikî mezhebini iyi bildiği, bu mezhebin yayılması için büyük çaba sarfettiği, hadislerin senedlerine vâkıf olduğu, fasih bir lehçeye sahip bulunduğu, adaleti ve cömertliğiyle tanındığı belirtilen İbn Ebû Cemre, rivayetlerinde zaman zaman çelişki (ıztırâb) bulunduğu ileri sürülerek tenkit edilmişse de İbnü'l-Ebbâr bu eleştirileri haklı bulmaz.

İbn Ebû Cemre'nin kaynaklarda zikredilen eserleri şunlardır: *Netâʾicü'l-efkâr (ebkâr) ve menâhicü'n-naẓẓâr fî meʿâni'l-âs̱âr* (bu eseri, 580 [1184] yılından sonra halifenin Mâlikî mezhebi mensuplarına [Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâ*ʾ, XXI, 399] veya ehl-i re'ye [İbnü'l-Ebbâr, I, 278] karşı cephe alıp *el-Müdevvene* ve diğer kitapların yakılmasını emretmesi üzerine kaleme aldığı rivayet edilir); *İḳlîdü'l-iḳlîd (taḳlîd) el-müʾeddî ile'n-naẓari's-sedîd; el-Bernâmecü'l-muḳteḍab min Kitâbi'l-İʿlâm bi'l-ʿulemâʾi'l-aʿlâm min Benî Ebî Cemre; el-İnbâʾ bi-enbâʾi Benî Ḫaṭṭâb*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile* (nşr. F. Codera), Madrid 1886, I, 276-281; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâ*ʾ, XXI, 398-399; a.mlf., *el-ʿİber*, III, 127; a.mlf., *Maʿrifetü'l-ḳurrâ*ʾ (Altıkulaç), III, 1115-1116; Yâfiî, *Mirʾâtü'l-cenân*, III, 496; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât*, IV, 342; İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihâye*, II, 69; Makrîzî, *el-Muḳaffe'l-kebîr* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1407/1987, VI, 349, 352; Makkarî, *Nefḥu'ṭ-ṭîb*, II, 162; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, VI, 213; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn*, VIII, 286; *el-Ḳāmûsü'l-İslâmî*, I, 631.

 SAFFET KÖSE

İBN EBÛ CUM'A

(bk. KÜSEYYİR).